

Тетяна Вікторівна Можаровська,
асистент кафедри соціальної та практичної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

У статті здійснено теоретичний аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення феномену екологічної свідомості. Визначено та описано компоненти екологічної свідомості, механізми їх дії та особливості прояву. Запропоновано та теоретично обґрунтовано структурно-динамічну модель розвитку екологічної свідомості особистості підліткового віку. Структура екологічної свідомості складається з когнітивного, емотивного, потребово-мотиваційного, ціннісно-сміслового та конативного компонентів. Кожен із виділених компонентів екологічної свідомості визначається особистісною спрямованістю, актуалізацією відповідних психічних процесів, віковими та статевими особливостями, а також власним досвідом.

Ключові слова: екологічна психологія, екологічна свідомість, навколишнє середовище, оточуючий світ, компоненти екологічної свідомості.

Сучасний стан екологічної ситуації гостро піднімає проблему людського життя та організації власного оточуючого середовища. Виражена антропоцентрична спрямованість екологічної свідомості призводить до руйнації не лише світу природи та рослин, а й усього середовища, що оточує людину, в якому вона перебуває. Тому важливим залишається повернення людини до екоцентризму, що базується на розвитку рівноправного ставлення до природних об'єктів, дотримуючись ідей коеволюційної єдності людини та природи.

Екологічна свідомість як предмет екологічної психології розглядається у функціональному, онтогенетичному та соціогенетичному аспектах (А.А. Алдашева, О.В. Білоус, Е.В. Гірусов, О.С. Мамешина, В.І. Мед-ведєв та ін.). Феномен екологічної свідомості досліджується з позицій структурного (С.Д. Дерябо, С.В.Ш малей, В.А. Ясвін) та соціально-психологічного (Г.В. Акопов, О.І. Чердимова) підходів. Вивченню трансцендентних явищ у становленні людини як частини гармонійного світу присвятили свої роботи Л.П. Журавльова, В.В. Козлов, О.П. Колісник. Теоретико-методологічну основу вивчення екологічної свідомості склали теорія розвитку екологічної свідомості (С.Д. Дерябо, А.М. Львовичкіна, В.І. Панов, В.О. Скребець, Ю.М. Швалб, В.А. Ясвін); концептуальні засади еколого-психологічного підходу до визначення особливостей способу життя людини (О.Л. Вернік, О.В. Рудоміно-Дусятська, Ю.М. Швалб); принципи глибинної екологічної психології (Б. Деволл, Д. Рисмен); дослідження екологічної свідомості як структурованого феномену (С.Д. Дерябо, А.М. Львовичкіна, В.А. Ясвін); соціально-психологічні аспекти проблеми екологічної свідомості (Г.В. Акопов, О.І. Чердимова); принцип системно-структурного підходу до розвитку особистості (Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонтєв, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн); підходи до визначення системи

ставлень особистості (О.Ф. Лазурський, В.М. М'ящев, С.Л. Рубінштейн); теорія емпатії Л.П. Журавльової, принцип теоретичного ставлення до дійсності (Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін), концепція динамічно-функціональної структури особистості (К.К. Платонов).

Мета статті полягає у теоретичному аналізі та обґрунтуванні структурно-динамічної моделі розвитку екологічної свідомості.

Спираючись на теоретичний аналіз феноменології екологічної свідомості, загальні закономірності розвитку, психологічні особливості становлення та індивідуального розвитку особистості підліткового віку було виділено основні структурні компоненти екологічної свідомості: когнітивний, емотивний, потребово-мотиваційний, ціннісно-смісловий, конативний (рис. 1).

Екологічна свідомість формується завдяки стимулюванню екологічного мислення, яке виступає одним із її структурних компонентів і може бути представлений як когнітивний компонент екологічної свідомості. Поряд з екологічним мисленням екологічна свідомість наділена й іншими психічними процесами (Г. Акопов, О. Чердимова): екологічною увагою, екологічною перцепцією, екологічною пам'яттю та екологічною мотивацією. Знову ж таки, наділення уваги, перцепції, пам'яті та мотивації екологічними характеристиками, передбачає наявність змісту діяльності екологічного спрямування даних процесів [5].

При цьому, важливу роль у формуванні та розвитку екологічної свідомості відіграють емоції, які виражає людина у процесі взаємодії з навколишнім світом – емотивний компонент. Емоції виступають регулятором такої взаємодії та виражають оціночне ставлення до навколишнього світу. Подібна оціночна функція емоцій реалізується через переживання ставлення людини до оточуючого світу.

Рис. 1. Взаємозв'язок компонентів екологічної свідомості особистості підліткового віку

Емоція, як невід'ємна частина будь-якої форми життєдіяльності організму, відображається у свідомості людини та наповнює це відображення елементом суб'єктивності ставлення. У свідомості людини не може бути беземоційного стану, адже всі події мають своє відображення, тим самим отримуючи відповідну емоційну оцінку. Регулятивність емоції проявляється у її формуванні відповідної адекватної реакції на вплив середовища або на формування необхідного впливу на середовище. Завдяки чому, у свідомості людини відбувається формування моделі системи «Людина – оточуючий Світ», у відповідності до якої особистість формує програми поведінки та здійснює відповідну діяльність.

Тому емоції мають вагомим значення у формуванні створення образу оточуючого світу та активізації діяльності людини, спрямованої на навколишнє середовище [3, с. 84-87].

В контексті розгляду компонентів екологічної свідомості, окрім естетичної функції емотивного компонента, емоції доцільно розглядати як оцінку результативності задоволення потреб людини – від фізіологічних (базових) до індивідуальних потреб у самовираженні та самореалізації. Цей процес спонукає до виникненням однієї з основних внутрішніх суперечностей, яка знаходить своєрідний прояв на всіх стадіях розвитку особистості – розходження між виникаючими у неї новими потребами та

досягнутим рівнем оволодіння засобами задоволення цих потреб. Подібні внутрішні суперечності розв'язуються шляхом вироблення більш досконалих, динамічних способів регуляції взаємодії індивіда та середовища. Такими способами можуть бути узагальнення знань, вміння вирішувати певні життєві ситуації, що, в результаті, призводять до вироблення спеціальних форм поведінки та, відповідно, розвитку мотиваційної сфери особистості. А тому, діяльність та поведінка людини спрямовується та визначається її основними потребами, сукупність яких окреслює мотиваційну сферу [2, с. 55].

Визначення конативного компонента екологічної свідомості неможливо розглядати без урахування розвитку мотиваційної спрямованості особистості. Прийнято вважати, що існує стільки видів поведінки, скільки мотивів, які наповнюють змістом та значенням ці варіанти поведінки. Виходячи з цього можна зробити висновок, що мотив визначає діяльність та наповнює її змістовну сторону.

Низкою дослідників (О.М. Леонт'єв, В.К. Вілюнас, В.І. Ковалев, Л.І. Божович та ін.) аргументовано, що діяльність і поведінка людини одночасно обумовлені багатьма мотивами. О.М. Леонт'єв, висловлюючи положення про полімотивованість діяльності, виходить з того, що складні форми поведінки породжені кількома потребами. В.К. Вілюнас відносить до полімотивації, і віддаленні наміри, які

мають комплексну потребу основу, і віддалені конкретні ситуації, які обумовлені низкою конкретних намірів та передбачають вибір. Прикладом останніх може слугувати полімотивація при конкуруючих мотивах. Аналогічні ідеї можна віднайти у роботах А. Маслоу, який зазначав, що практично будь-який поведінковий акт детермінований значною кількістю мотивів. Якщо говорити про мотиваційні детермінанти, то поведінка, найчастіше, детермінована не окремою потребою, а сукупністю кількох або усіх базових потреб. І.В. Імедадзе розглядає мотив, як основу поведінки з боку суб'єкта, в якому повинен враховуватися весь зміст діяльності – емоційно-потребовий та когнітивно-ситуаційний [1]. При виробленні певної поведінкової реакції людина враховує ситуацію, наявність об'єктивних та суб'єктивних можливостей, а також наявність протилежних потреб.

Подібний розвиток конативної сфери, зумовлений виникненням необхідності задоволення потреб, дозволяє виділити ще один самостійний компонент екологічної свідомості – потребово-мотиваційний. Враховуючи взаємообумовленість поведінки і діяльності та мотивації, було б неправомірним вивчення мотиваційного компоненту екологічної свідомості лише в контексті конативного (поведінкового) (як це прийнято сьогодні). Тому доцільно визначити його як окремий повноцінний структурний компонент екологічної свідомості – потребово-мотиваційний.

У колі свідомості постійно відбувається зіткнення, конфлікт мотивів. Емоції, в свою чергу, несуть інформацію про задоволення потреби. При цьому, емоційне вираження виступає не лише оціночним судженням певної ситуації, а є результатом співвідношення цінностей [3, с. 84-87].

Значний вклад в розвиток ціннісних орієнтацій та смислів зробили ряд дослідників: І.С. Артюхова, Е.К. Кіпріанова, Н.А. Кірілова, І.С. Кон, В.М. Кузнецов, А.В. Мудрик, А.С. Шаров та ін. Так, Д.А. Леонтьєв визначав цінність, як поняття, що використовується для визначення об'єктів та явищ, які виступають, як значимі в життєдіяльності суспільства, соціальних груп та окремих індивідів. В різних підходах цінності розглядаються як атрибут матеріального або ідеального предмета або як сам предмет; як соціально-стереотипне або індивідуально-специфічне утворення [7].

Цінності – детерміноване прагнення, бажання потреби людини, які виступають для неї в якості важливих особистісних цінностей життєдіяльності. Існує певний взаємозв'язок між системою фундаментальних цінностей, потреб та діяльності особистості [7].

Доречно визначати ціннісно-смислову сферу як спрямованість особистості на певну мету, яка сприймається нею, як позитивно значуща у співвідношенні із загальноприйнятими суспільними моделями поведінки та наявним життєвим досвідом і

індивідуальними перевагами. Подібна спрямованість являє собою комплекс стійких мотивів (взаємозв'язок з потребово-мотиваційним компонентом), які лежать в основі орієнтації особистості в навколишньому середовищі і її оцінок ситуацій (взаємозв'язок з емотивним компонентом). Будучи усвідомленою у різній мірі, вона виражається у моделях поведінки та знаннях (взаємозв'язок з конативним та когнітивним компонентами відповідно).

Саме тому, доцільним є виділення потребово-мотиваційного та ціннісно-смислового компонентів, як окремих самостійних компонентів екологічної свідомості.

Таким чином, необхідним є вивчення картини світу (внутрішньої та зовнішньої), сприйняття та відображення умов розвитку особистості (когнітивний компонент), власне особистісне ставлення до навколишнього середовища (емотивний компонент), актуалізацію особистісних потреб та інтересів, постановку цілей та мети взаємодії з середовищем (потребово-мотиваційний компонент), ціннісні орієнтації та систему особистісних смислів (ціннісно-смисловий компонент), стратегії та тактики особистісної взаємодії людини у навколишньому середовищі (конативний компонент).

Виділені компоненти екологічної свідомості не можуть розглядатися окремо один від одного. Навпаки, розвиток екологічної свідомості обумовлений взаємозалежністю, взаємовпливом та взаєморозвитком усіх зазначених компонентів одночасно та паралельно. Кожен наступний компонент не впливає з попереднього, натомість, він його доповнює та в ньому проявляється. Подібний симбіоз сприяє та забезпечує розвиток адекватної екологічної свідомості.

Особистісний розвиток відбувається у визначених мікро-, мезо-, макро- та мегасоціальних умовах конкретного середовища. Саме навколишнє середовище є відображенням входження (соціалізації) особистості в систему «Людина – оточуючий Світ». Визначення власної особистісної позиції в навколишньому середовищі залежить від особистісних станів емоційного характеру. Емоційний комфорт особистості в середовищі є умовою її нормального розвитку та вдалого входження у природний та соціальний оточуючий світ. Емоційний дискомфорт не сприяє позитивній взаємодії з оточуючою дійсністю. В такому розумінні емоційних станів, емоції виступають формою когніцій (взаємозв'язок емотивного та когнітивного компонентів).

Поведінкові механізми в навколишньому середовищі одночасно активізується двома паралельними системами: когнітивною та емоційною. В силу різноманітності емоційної складової висхідна перцептивна стадія поведінки по-різному впливає на майбутню стратегію самої поведінки – власне когнітивну стадію. При цьому, емоція інтегрована в систему знань, незважаючи на фактичну незалежність,

емоційними та когнітивними способами переробки інформації. Емоційні стани забезпечують не лише взаємодію між різними рівнями репрезентативних знань. Так, включення емоційного компоненту в будь-яку інформацію, що надходить з навколишнього середовища або стимулює мисленнєву діяльність, спрямовану на позитивний ефект, або, в певній мірі, гальмує когнітивну роботу з отриманими стимулами. Таким чином, можна спостерігати одночасне включення когнітивного, емотивного та конативного компонентів при взаємодії з навколишнім Світом.

Система ціннісних орієнтацій, як психологічна характеристика зрілої особистості та одне з центральних особистісних утворень, виражає змістовне ставлення людини до соціальної дійсності, тим самим визначаючи мотивацію людської поведінки, здійснює суттєвий вплив на всі сторони її діяльності. Система ціннісних орієнтацій характеризує внутрішню готовність особистості до здійснення певної діяльності спрямованої на задоволення потреб та інтересів, визначає спрямованість її поведінки [7]. Це свідчить про актуалізацію ціннісно-смыслового та потребово-мотиваційного компонентів екологічної свідомості.

Активізація визначених компонентів екологічної свідомості з різною інтенсивністю реалізуються у процесі взаємодії в системі «Людина – оточуючий Світ» у всіх його видах (соціальному, особистісному, природному) та на всіх рівнях його розвитку (мікро-, мезо-, макро-, мегарівні), що доводить доцільність вивчення екологічної свідомості особистості підліткового віку, враховуючи всі зазначені структурно-динамічні компоненти.

Розвиток компонентів екологічної свідомості є динамічним процесом і знаходиться у нерозривному зв'язку з розвитком особистості. Виходячи з концептуальних ідей К.К. Платонова [6] про динамічно-функціональну структуру особистості, доречним є вивчення компонентів екологічної свідомості з урахуванням структури особистості. Ієрархічно-процесуальна структура (за К.К. Платоновим) включає наступні елементи: спрямованість особистості (та підпорядковані їй підструктури: переконання, світогляд, ідеали, прагнення, інтереси та бажання); соціальний досвід (підпорядковані підструктури: звички, уміння, навички та знання); індивідуальні особливості психічних процесів (підпорядковані їй підструктури: воля, почуття, сприймання, мислення, відчуття, емоцій, пам'ять) та біопсихічні особливості (підпорядковані їй підструктури: темперамент, статеві та вікові властивості).

Так, підструктура спрямованості інтегрує спрямованість, ставлення та моральні якості особистості; вона є соціально зумовленою та формується шляхом виховання особистості. Знання, уміння, навички та звички, що складають підструктуру досвіду є набутими в індивідуальному досвіді через навчання під впливом біологічно зумовлених властивостей особистості. Підструктура форм відображення охоплює окремі особливості психічних процесів та функцій з вираженим впливом біологічно зумовлених особливостей. Біологічно зумовлена підструктура включає в себе темперамент, вікові та статеві особливості (табл.1).

Отже, спрямованість когнітивного компоненту екологічної свідомості реалізується шляхом суб'єктного сприйняття навколишньої дійсності на основі індивідуального досвіду. Соціальний досвід виражений індивідуальною динамікою форм відображення та сприйняття, за рахунок екологічного мислення, екологічної пам'яті, екологічної уваги та екологічної уяви. Біопсихічні особливості когнітивного компоненту представлені механізмами психічного відображення. Актуалізація когнітивного компоненту відбувається за рахунок індивідуальних особливостей мислення, уваги, уяви та пам'яті наділених екологічним змістом.

Спрямованість емотивного компоненту проявляється суб'єктністю у ставленні до оточуючого світу і забезпечується індивідуальним досвідом прояву емоцій. Актуалізація емотивного компоненту відбувається за рахунок почуттів, емоцій та механізмів емпатії. Біопсихічні особливості емотивного компоненту представлені механізмами психічного відображення. Актуалізація компоненту здійснюється через перцептивно-афективні канали взаємодії з навколишнім світом та характеризується непрагматичністю у ставленні до оточуючого світу.

Спрямованість потребово-мотиваційного компоненту проявляється у відображенні соціальних потреб та власного переконання у їх задоволенні на основі звичок та вольових навичок у процесі особистісного розвитку. Потребово-мотиваційний компонент екологічної свідомості актуалізується під впливом особистісної потреби, волі та емоцій особистості. Біопсихічні особливості потребово-мотиваційного компоненту представлені актуальною біологічною потребою особистості, а також силою та рухливістю нервових процесів особистості.

Таблиця 1.

Структурно-динамічна модель розвитку екологічної свідомості особистості підліткового віку

СТРУКТУРА ЕКОЛОГІЧНОЇ СВДОМОСТІ	СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ			
	Підструктури структури особистості Компоненти екологічної свідомості	Спрямованість <i>(переконання, прагнення, світогляд, ідеали, інтереси, бажання)</i>	Соціальний досвід <i>(звички, уміння, навички, знання)</i>	Індивідуальні особливості психічних процесів <i>(воля, почуття, сприймання, мислення, відчуття, емоції, пам'ять)</i>
Когнітивний	Суб'єктне сприйняття навколишньої дійсності на основі індивідуального досвіду	Індивідуальна динаміка відображення та сприйняття	Екологічне мислення, екологічна пам'ять, екологічна увага, екологічна увага	Механізми психічного відображення
Емотивний	Суб'єктність у ставленні до оточуючого світу	Індивідуальний досвід вираження емоцій	Почуття, емоції, емпатія	Механізми психічного відображення
Потребово-мотиваційний	Відображення соціальних потреб через власне переконання	Звички та навички, зокрема вольові	Особистісна потреба, воля та відповідні емоції	Біологічна потреба, сила та рухливість нервових процесів
Ціннісно-смісловий	Відображення суб'єктно-значущих цінностей	Інтеріоризація суспільних цінностей	Екологічне мислення, особливості смислотворення	Особливості психічного відображення
Конативний	Включеність у взаємодію з оточуючим світом на основі власних переконань	Вольові навички	Воля та емоції	Сила і рухливість нервових процесів

Спрямованість ціннісно-сміслового компоненту реалізується у відображенні суб'єктно значимих цінностей з подальшою інтеріоризацією суспільних цінностей у процесі особистісного розвитку. Ціннісно-смісловий компонент екологічної свідомості актуалізується під впливом екологічного мислення та особливостей смислотворення особистості. Біопсихічні особливості ціннісно-сміслового компоненту представлені особливостями психічного відображення.

Спрямованість конативного компоненту екологічної свідомості характеризується суб'єктною включеністю у взаємодію з оточуючим світом на основі власних переконань і спирається на особистісні вольові якості в результаті власного досвіду. Актуалізація конативного компоненту відбувається за рахунок вольових та емоційних процесів особистості. Біопсихічні особливості конативного компоненту представлені силою та рухливістю нервових процесів особистості та проявляється через функціональні та установочні аспекти суб'єктного сприйняття та суб'єктифікації оточуючого світу.

Подана модель розвитку екологічної свідомості носить структурно-динамічний характер, оскільки, по-перше, компоненти екологічної свідомості складають собою структуру екологічної свідомості – цілісне утворення, компоненти якої перебувають у нерозривній єдності один з одним; по-друге, підструктури

особистості складають собою нерозривну єдність, забезпечуючи цілісність особистості; по-третє, виділені компоненти екологічної свідомості реалізуються кожною із підструктур особистості; по-четверте, підструктури особистості, як і компоненти екологічної свідомості, перебувають у постійному розвитку, змінюючись із змінами, що відбуваються у навколишньому світі, є сенситивними до цих змін, тим самим, залишаються динамічними та рухливими у своєму розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, в результаті теоретичного аналізу було описано структурно-динамічну модель розвитку екологічної свідомості особистості підліткового віку. Запропонована модель розроблена на основі структури особистості та компонентах екологічної свідомості, які перебувають у нерозривній єдності між собою, створюючи динамічний функціональний зв'язок. Так, до структури особистості віднесено наступні підструктури: спрямованість, соціальний досвід, індивідуальні особливості психічних процесів, біопсихічні особливості. У свою чергу, кожна із підструктур складається з компонентів. Так, підструктура спрямованості особистості визначається переконаннями, прагненнями, світоглядом, ідеалами та інтересами, бажаннями особистості. Підструктура соціального досвіду визначається звичками, уміннями, навичками

та знаннями, якими володіє особистість. Підструктуру психічних процесів можна описати шляхом аналізу індивідуальних особливостей вольових процесів, почуттів, сприймань особистості, процесів мислення та пам'яті. Біопсихічні процеси визначаються особливостями темпераменту, а також віковими та статевими особливостями особистості.

Структура екологічної свідомості складається з когнітивного, емотивного, потребово-мотиваційного,

ціннісно-смыслового та конативного компонентів. Кожен із виділених компонентів екологічної свідомості визначається особистісною спрямованістю, актуалізацією відповідних психічних процесів, віковими та статевими особливостями, а також, з урахуванням власного досвіду.

Запропонована модель має теоретичне обґрунтування і потребує подальшого емпіричного вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристова И. Л. Общая психология. Мотивация, эмоции, воля [Электронный ресурс] : учебное пособие / И. Л. Аристова // Владивосток, ДВГУ – 2003. – 71 с. – Режим доступа: <http://txbt.ru/132/index.html>

2. Вікова та педагогічна психологія : Навчальний посібник / [Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднічук З. В., Булах І. С., Зелінська Т. М., Співак Н. В., Лисянська Т. М., Зубалій Н. П., Зінченко Л. М., Абрамян Н. Д., Артемчук О. Г.]. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.

3. Глебов В. В. Экологическая психология : Учебное пособие / В. В. Глебов – М. : РУДН, 2008. – 243 с.

4. Журавльова Л. П. Психологія емпатії : Монографія / Л. П. Журавльова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328 с.

5. Львовичкіна А. М. Основи екологічної психології: Навч. посібник / А. М. Львовичкіна – К. : МАУП, 2004. – 136 с.

6. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Медицина, 1970. – 263 с.

7. Стеблева М. Ю. Особенности ценностных ориентаций подростков из неполной семьи [Электронный ресурс] / М. Ю. Стеблева, А. Ф. Федоров // Проблемы и перспективы образования : материалы III междунар. науч. конф. (г. Пермь, январь, 2013 г.). – Пермь : Меркурий, 2013. – С. 28-30. – Режим доступа: <http://www.moluch.ru/conf/ped/archive/66/3285/>

REFERENCES

1. Arystova, Y. L. (2003). Obshchaya psikhologiya. Motyvatsiya, emotsii, volya: uchebnoe posobyie [General psychology. Motivation, emotions, will: manual]. Retrieved from: <http://txbt.ru/132/index.html> [in Russian].

2. Skrypchenko, O. V., Dolynska, L. V., Ohorodniichuk, Z. V., Bulakh, I. S. (et.al.). (2001). Vikova ta pedahohichna psikhohihiia: navchalnyi posibnyk [Age and pedagogical psychology: manual]. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].

3. Hlebov, V. V. (2008). Ekologicheskaya psikhologiya: uchebnoe posobyie [Ecological psychology: manual]. Moscow: RUDN [in Russian].

4. Zhuravlova, L. P. (2007). *Psikhohihiia empatii: monohrafiia [Psychology of empathy: monograph]*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

5. Liovochkina, A. M. (2004). *Osnovy ekolohichnoi psikhohihiia: navch. posibnyk [Basics of ecological psychology: manual]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

6. Platonov, K. K. (1970). *Struktura i razvitiie lichnosti [Structure and development of personality]*. Moscow: Medytyna [in Russian].

8. Stebleva, M. Yu. Osobennosti tsennostnykh orientatsyi podrostkov iz nepolnoi semii [Peculiarities of value system of adolescents of single-parent families] Retrieved from: <http://www.moluch.ru/conf/ped/archive/66/3285/> [in Russian].

Татьяна Викторовна Можаровская,
ассистент кафедры социальной и практической психологии,
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко,
ул. Большая Бердичевская, 40, г. Житомир, Украина

СТРУКТУРНО-ДИНАМИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ

В статье представлен теоретический анализ теоретико-методологических подходов изучения феномена экологического сознания. Выделены и описаны компоненты экологического сознания, механизмы их действия и особенности проявления. Предложена и теоретически обоснована структурно-динамическая модель развития экологического сознания личности подросткового возраста. Модель разработана на основе структуры личности и компонентов экологического сознания, которые находятся в неразрывном единстве, создавая динамичную функциональную связь. Так, в структуру личности отнесены следующие подструктуры: направленность, социальный опыт, индивидуальные особенности психических процессов, биопсихические особенности. В свою очередь, каждая из подструктур состоит из компонентов. Так, подструктура направленности личности опреде-

ляется убеждениями, стремлениями, мировоззрением, идеалами и интересами, желаниями личности. Подструктура социального опыта определяется привычками, умениями, навыками и знаниями, которыми обладает личность. Подструктуру психических процессов можно описать путем анализа индивидуальных особенностей волевых процессов, чувств, восприятия личности, процессов мышления и памяти. Биопсихические процессы определяются особенностями темперамента, а также возрастными и гендерными особенностями личности. Структура экологического сознания состоит из когнитивного, эмотивного, потребностно-мотивационного, ценностно-смыслового и конативного компонентов. Каждый из вышеперечисленных компонентов экологического сознания определяется личностной направленностью, активацией соответствующих психических процессов, возрастными и гендерными особенностями, а также собственным опытом. Названные компоненты экологического сознания не могут рассматриваться отдельно друг от друга. Наоборот, развитие экологического сознания обусловлено взаимозависимостью, взаимовлиянием и взаимным развитием всех указанных компонентов одновременно и параллельно. Каждый последующий компонент не выводится из предыдущего, но зато он его дополняет и в нем проявляется. Подобный симбиоз детерминирует и обеспечивает развитие адекватного экологического сознания. Личностное развитие происходит в определенных микро-, мезо-, макро- и мегасоциальных условиях конкретной среды. Сама окружающая среда является отражением вхождения (социализации) личности в систему «Человек – окружающий Мир».

Ключевые слова: экологическая психология, экологическое сознание, окружающая среда, окружающий Мир, компоненты экологического сознания.

*Tetiana Mozharovska,
teaching assistant, Department of Social and Applied Psychology,
Zhytomyr state university named after Ivan Franko,
40, Velyka Berdychivska Str., Zhytomyr, Ukraine*

STRUCTURAL AND DYNAMIC DEVELOPMENTAL PATTERN OF ENVIRONMENTAL INTEGRITY

The current ecological situation brings up much tension around the issue of human life and the organisation of the environment. The main structural environmental integrity components such as cognitive, emotive, consumer-conative, axiological and conative have been defined, basing on the theoretical analysis of the environmental integrity phenomenology, general laws of the development, psychological peculiarities of individual development of adolescent's personality. The cognitive environmental integrity component is expressed by the following mental processes, namely thinking, imagination, perception, memory, which have an ecological composite. Emotive environmental integrity component is represented by a set of emotions expressed by people in the direct interaction with the ambiance. In this case, emotions perform regulative and axiological functions. Conative environmental integrity component is presented by the development of motivational orientation of the individual with the direct involvement into practical interaction with the ambiance. A similar development of the conative sphere, due to the necessity of needs reduction singles out the consumer-conative environmental integrity component. Axiological component is identified as the orientation of the individual to the specific purpose, which is perceived as significance in the ratio of generally accepted social behavioural patterns, life experience and individual features. Thus, it is necessary to investigate the world view (internal and external), perception and reflection of the personality's developmental conditions, personal attitude to the environment, actualisation of personal needs and interests, setting the objectives and the aim of the interaction with the environment, system of values and personal meanings, strategies and tactics of personal interaction with the environment. The development of environmental integrity components is a dynamic process and has an inextricable connection with the development of a personality. Taking everything into account, each of the studied environmental integrity components are determined by personal orientation, actualisation of relevant mental processes by age and sexual peculiarities.

Keywords: environmental psychology, environmental integrity, environment, ambiance, environmental integrity components.

Подано до редакції 15.04.2016